

Orosz László

Hatvan éve

I.

Első írásom – a diák- meg vidéki lapokban közölt néhányat nem számítva – a *Válasz* 1947. évi májusi számában jelent meg. Bírálat volt Nemes Nagy Ágnes első kötetéről, a *Kettős világban* címűről. Csak addig örülhettem neki, amíg el nem olvastam. Első sora a harmadikkal folytatódik, a második a második bekezdés harmadik soraként olvasható, a harmadik bekezdés második és harmadik sora között pedig kimaradt egy sor. Említeni is szégyellem, hogy egy versidézetben a csigáján helyén ez áll: csigályán. Úgy emlékszem, diktáltam a szöveget valakinek, talán ő, talán más vitte azonnal a Nyúl utcába Sárközi Mártának, ő meg, talán mert sürgette az idő, olvasatlanul, vagy csak átfutva küldte a nyomdába. Nemhogy én, bizonyára más sem korigálta.

A felsorolt hibák azonban bocsánatosnak számíthatnak a megbírált költő és hívei, azt is írhatom: a hozzáértők szemében. Be kellett látnom nekem is, hogy bár kiforrottnak neveztem a költészetét, szépnek, tökéletesnek a verseit, hibátlannak a verselését, mindez szinte csak arra szolgált, hogy hangsúlyosabbá tegyem: nem tartom jelentős, „nagy” költészetnek, sőt talán igazinak sem az övét.

Nemes Nagy Ágnes lírájára – bevallom – süket és vak voltam akkortájt. Azt tartottam igazi versnek, amely mögött könnyen fölfedeztem az élményt, amelyből kisarjadt. Számomra ez hitelesítette a költő szövegét. Ilyennek tartottam a *Válasz* megelőző számaiban megjelent részleteket Szabó Lőrinc *Tücsökzenéjéből*, ilyenek Illyés Gyula *Rangrejtve* címmel közölt, 1944-ből való verseit, ilyenek Vas István *Húsvéti ének a testről* és *Gyertyaszentelői elégia* című költeményét. Nemes Nagy Ágnesnek felróttam a távolságot az élmény meg a mű között, azt, hogy kettős világa nem a való világ meg a költői, hanem egy eleve költőiként átélt világ meg ennek képekkel való megjelenítése. Azt hiszem, megállapításként ezt akár el is lehet fogadni, hibáztatásként azonban semmiképpen.

Nemes Nagy Ágnes költészetét igazán csak válogatott verseinek 1969-ben megjelent kötetéből (*A lovak és az angyalok*) fedeztem fel. (A *Petőfi Népében* írtam róla.) A költő 1971-ben a könyvhéten járt Kecskeméten, eljött a Katona-gimnáziumba is. Irántam talán az engesztelte meg, hogy kérdéseiből megállapíthatta: tanítványaim ismerik a verseit.

II.

Irodalomszemléletem korlátainak e korbeli másik megnyilatkozása nem került ugyan nagyobb nyilvánosság, annál inkább hozzáértők elé. 1947 őszén, megsza- badulva a miniszterségtől, Keresztury Dezső újra megtartotta irodalomórát az Eötvös Collegiumban. Örömkre, a szokástól eltérően, számunkra, ötödévesek számára is. Mivel már túl voltunk a szakvizsgán, nem az „anyaggal”, irodalom- történettel foglalkoztunk: ki-ki szabadon választhatta meg, miről akar beszélni. Volt, aki Petőfi verseiről, volt, aki Thomas Mann *Varázshegyéről* számolt be, sor került Lytton Strachey *Erzsébet és Essexére* meg Babits Mihály *Timár Virgil fia* című regényére is.

Én Németh László *Cseresnyését* választottam.

Miért ezt a viszonylag gyenge drámát?

Állást akartam foglalni utólag a szerző igaza mellett a darab bemutatásakor és megjelenésekor kibontakozott vitában? Nem tarthatott vissza, hogy szembe- kerültem így Keresztury Dezső 1942-ben megjelent színikritikájával is – szerette ő, ha megpróbáltunk neki ellentmondani. De nem erre törekedtem. Az vezetett a *Cseresnyéshez*, hogy abban találtam legtöbbet Németh László tanulmányai- nak gondolataiból. A társadalomból való kivonulás, az alulról kezdeményezett reform, minőség forradalmára való törekvés öltött itt drámai formát. Hitelesítette számomra a *Cseresnyést* az is, amit az írója életéről tudtam: Vásárhelyre vonulá- sa a feleségével, családjával való szakításnak látszott akkor. Volt ebben valami Cseresnyés Mihályéra emlékeztető hősiesség: az elkötelezettség végsőkéig való vállalása.

Bizonyára igazuk volt azoknak, akik szerint Cseresnyés Mihály középső lányá- nak, Klárának öngyilkosságával kellett volna a drámának befejeződnie. Ez emelte volna a művet tiszta, hibátlan tragédiává. Én azonban akkor – hatvan éve – úgy hittem, ez nemcsak Cseresnyés Mihály, hanem a vele azonosnak látott Németh László elbukását is jelentette volna: belátását annak, hogy a jobbak törekvése a társadalom átalakítására hiábavaló. 47 őszén úgy lehetett ezt érteni, hogy sorsunk alakításába nem szólhatunk bele: ki azért nem, mert kívül maradt az uralkodóvá váló párton, ki meg azért nem, mert alávetette magát e párt irányításának.

Én azonban akkor még szerettem volna ragaszkodni Cseresnyés Mihály „naza- rénus hitéhez” a legidősebb leány, Margit szoborszerű keménységével.

Akár az esztétikum feláldozásával.

III.

1947 nemcsak kudarcnak érzett vagy kétes sikerű fellépés éve volt számomra. Ez volt egyetemi szakvizsgám éve is. Magyarból kitűnőt, latinból dicséretet kap- tam, mint két éve az alapvizsgán.

Szkdolgozatot mind a két tárgyból írni kellett. Aki a magyar szkdolgozatát irodalomból készítette, annak nyelvészetből zárthelyi dolgozatot kellett írnia. Volt, aki ugyan irodalomtörténesznek készült, mégis nyelvészeti szkdolgozatot adott be, mert tartott a zárthelyitől. Én vállaltam annak a kockázatát.

Szakedolgozatom témájául szívesen választottam volna Dsida Jenő költészetét, Horváth János lebeszélte erről, még túl közel van, mondta. Másik ötletem az volt, hogy a felvilágosodás korának irodalmi életéről írok. Ezt meg túlságosan nagy falatnak tartotta professzorom, azt javasolta, foglalkozzam ennek csak egy részével, az olvasóközönsséggel. Így lett szakdolgozatom, majd disszertációm címe: *A magyar olvasóközönsség a felvilágosodás korában*. Módszertani alapvetést Kemény Zsigmond *Élet és irodalom* meg L. Ludwig Schücking *Die Soziologie der literarischen Geschmacksbildung* című művében találtam.

E dolgozat elkészítése nagy munkával járt. Irodalom- és forrásjegyzéke száz-nál több művet sorol fel, csak summásan említve a kor íróinak műveit meg az akkori hírlapokat és folyóiratokat. Kéziratokat is tanulmányoztam az OSZK Kézirattárában és a Fővárosi Levéltárban, disszertációm bővítése során a kolozsvári unitárius kollégium könyvtárában is Kelemen Lajos ny. levéltáros tanácsára és útbaigazításával. Szauder József, aki már az 50-es években elolvasta a dolgozatomat, kiadását javasolta, némi akkor kötelezőnek tartott ideológiai bővítéssel. Azt hiszem, elegendő lett volna néhány Marx- és Engels-idézet. Közbejött azonban 1956. Fülöp Géza *A magyar olvasóközönsség a felvilágosodás idején és a reformkorban* című, 1978-ban megjelent művében hivatkozott a dolgozatomra: „az olvasóközönsség társadalmi tagozódását” tárgyalva „módszertani szempontból” használta fel.

Sokkal kisebb munkával járt a latin szakdolgozat megírása. *A hexameter Horatiusnál* című dolgozat irodalomjegyzékében mindössze 14 mű szerepel: 11 német, 1–1 francia, olasz és magyar. Igazán nagy hasznát E. Norden Vergilius *Aeneise* VI. énekéről írott művének, pontosabban e mű stilisztikai-metrikai függelékének vettem. Norden módszerét alkalmaztam Horatius néhány szatírája és episztolája versformájának a vizsgálatára.

Dolgozatomat felolvastam a latinszemináriumon. Huszti József professzornak tetszett, kibővítve disszertációnak is elfogadta volna. Nehezebb volt e mindössze 19 gépírási oldalnyi szövegnek a lefordítása latinra. Zárthelyi dolgozatot is kellett írunk, latinul. Témául Vergilius *Georgicá*jának epizódjait kaptam. Ma már nemigen jut eszembe más, mint Orpheus és Eurydice története. Könnyebb volt a szóbeli: két kedves auctoromat, Horatiust és Tacitust kellett fordítanom.

A magyar nyelvi zárthelyin középkori szövegeket elemeztem. Szellemes megoldásokat talált – értékelté dolgozatomat Pais Dezső –, kár, hogy néhány szót rosszul olvasott el. A szóbelin azután legalább órán át faggatott.

Az irodalmi szóbeli igen könnyű volt. Csak az utolsó két kérdésre emlékezem: magam választotta kisebb íróról beszélhettem a 19. század második feléből, költőről a 20. század elejéről. P. Szathmáry Károlyról akkor még tudtam egyet-mást, Horváth János jóindulatát pedig biztosítottam azzal, hogy kedves költőjéről, Vargha Gyuláról beszéltem. Ahogy egy-egy versének a címét említettem, idézni kezdte. Nem nekem, magának.

Ha már a vizsgáknál tartok, előreszaladok egy évvel. 1948 áprilisában volt a doktori szigorlatom. A magyar irodalom fő tárgya mellé az egyetemes irodalomtudományt (Zolnai Béla) és a pedagógiát (Prohászka Lajos) választottam. Nem emlékszem, a szigorlaton miről esett szó. Zolnai Béla talán kedves biedermeieré-

ről kérdezett. „Summa cum laude” minősítéssel avattak májusban bölcsészdoktorrá.

Pedagógiai vizsgámra júniusban került sor, filozófiából Mátrai Lászlónál, pedagógiából Prohászka Lajosnál. Mostanában, amikor naponta hallok a logisztika szót, eszembe jut, hogy arról vizsgáztam. A logisztika ugyanis akkor még matematikai logikát jelentett, tágabban a filozófia mennyiségi viszonyokkal való megalapozását. Történeti áttekintést kellett adnom. Úgy emlékszem, főként Püthagorászról, Raimundus Lullusról és Rudolf Carnapról beszéltem. Pedagógiai vizsgakérdésem ez volt: Horatius tanítása a gimnáziumban. Inkább Horatius-élményünkről beszélgettünk Prohászka professzorral. Mindkét tárgyból kitűnőt kaptam.

Ahhoz, hogy tanári állásra pályázhassam, tisztiorvosi bizonyítványra is szükség volt. Az orvos a kezében tartott ceruzáról megkérdezte: mi az és milyen színű. Megfelelő feleletet adtam, ő pedig bizonyítványt arról, hogy testileg és szellemileg ép és egészséges, közszolgálatra alkalmas vagyok.

(2007)